

MAGYAR NYELVŐR

137. ÉVF.

*

2013. JÚLIUS–SZEPTEMBER

*

3. SZÁM

A Magyar Nyelvtudományi Társaság működésének kezdetei 1905-ben Kik alkották a társaság tagságát a megalakulást követő évben?*

1. Szily Kálmán a Magyar Nyelv 1906. évi kötetének az elején *Olvasóinkhoz* címen röviden utalt a Társaság és folyóirata indulásával kapcsolatos aggodalmaira, de – állapítja meg ugyanakkor – ez utóbbiak feleslegesnek bizonyultak. Meg is indokolta miért: „Társaságunk tagjai a lefolyt évben oly mértékben felszaporodtak s folyóiratunk köré annyi előfizető sorakozott, hogy semmit sem kellett Semsey Andor adományából elkötenünk s az egészet alaptőkénkhez csatolhattuk, sőt még ezen felül is jelentékeny összeggel szaporíthattuk a Társaság vagyonát. Társaságunk és folyóiratunk léte ez idő szerint tehát biztosítva van” (Szily 1906: 1–2). Felidézte aztán a Társaság alapszabályaiban rögzített feladatokat. Megjegyzem még, hogy Bárczi tanár úr is a Társaság gyors felvirágzásáról beszélt a hatvanéves jubileumon (Bárczi 1965: 5).

Szily Kálmán elnök az 1905. január 24-i választmányi ülésen már bemutatta a tervnek pontosan megfelelően a *Magyar Nyelv* első füzetét. A füzetből 1100 példányt nyomtattak, 700-at a tagok számára, 300-at mutattványszámnak és 100-at a könyvárosok részére. Az elnök bemutatta az 1904. évről szóló számadást és az 1905. évre javasolt költségvetést.

2. Hogy milyen gondja volt a vezetőségnek a népnyelvi gyűjtésre, azt igazolja az 1905. évi január 24-i választmányi ülésen hozott határozat. Eszerint „addig is, amíg a népnyelvi gyűjtést rendszeresen megkezdhetik, a Nagy Szótár anyagából azt, a mi a Magyar Tájzsótárban nincs meg, a Magyar Nyelvben közzéteszik” (1905: 188).

Ezen az ülésen is regisztrálták a rendes tagoknak felvetteket. A Szily Kálmán ajánlatára elfogadott 53 rendes tag között volt például Baksay Sándor Dunamelléki református püspök (Kunszentmiklós), Csánki Dezső országos levéltárnok (Budapest), Goldziher Ignác orientalista egyetemi tanár (Budapest), Marczali Henrik történész egyetemi tanár (Budapest), Móricz Zsigmond író (Budapest), id. Szinnyei József igazgató, őr (Budapest). A más-más tag ajánlatára megválasztottak közül (ilyen 46 volt) megemlítem a következőket: Horváth János irodalomtörténész, tanár (Budapest), Hornyánszky Viktor könyvnyomdász, alapító tag (Budapest), Görgei Arthur (Budapest), Lenhossék Mihály orvos, egyetemi tanár

* Mutattvány a szerzőnek a Magyar Nyelvtudományi Társaság százéves történetét bemutató, készülő munkájából.

(Budapest), Szeremley Császár Loránd tanárjelölt (Budapest), ifj. gróf Tisza István (Budapest).

1905. február 14-én rendezték meg az első felolvasóülést. Szily Kálmán elnök tartott előadást *A mágnás-czím a magyarban* címmel. 49-en voltak jelen, köztük Móricz Zsigmond is. A tanulmány a Magyar Nyelv 1906-os, második évfolyamában jelent meg (Szily 1906: 49–60, 109–115). Ezen a közgyűlésen határozták el, hogy külföldi tiszteleti tagokat is választanak. Ezúttal Katona Lajos ajánlatára Schuchardt Hugó gráci, Szinnyei József indítványára Thomsen Vilmos koppenhágai és Setälä Emil helsingforsi egyetemi tanárt fogadták el tiszteleti tagként.

1905-ben még négyszer rendeztek felolvasóülést két-két előadóval és hatszor választmányi ülést. A március 7-i választmányi ülésen Balassa Józsefnek a népnyelvi bizottság szervezetére vonatkozó indítványát vitatták meg részletesen, és a gyűjtés megszervezésére bizottságot küldtek ki (elnök: Szinnyei József, tagok: Balassa József, Erdélyi Lajos, Herman Ottó, Komáromy Lajos, Lehr Albert, Négyesy László, Vikár Béla és Zolnai Gyula). A június 6-i ülésen a bizottság már be is mutatta a javaslatát. Hogy milyen fontosnak tartották a népnyelvvel való foglalkozást, azt jól mutatja, hogy a népnyelvi gyűjtők részére kidolgozott utasításokat megküldték a napilapoknak, a Néptanítók Lapjának, illetve természetesen a jelentkező gyűjtőknek. Felkérték továbbá Erdélyi Lajost, hogy a Néptanítók Országos Bizottságának 1905. augusztus 20-i gyűlésén és a pécsi tanargyűlésen rövid előadásban ismertesse a Társaság célját és a népnyelvvel való foglalkozás ügyét. Megjegyzem még, hogy az egyes Magyar Nyelv-kötetekben összefoglalták *Magyar Tudományos Akadémia* címen az Akadémián tartott felolvasó ülések előadásainak a tartalmát.

3. Elindult tehát a *Magyar Nyelv*, a Társaság folyóirata – mondhatnánk – hódító útjára. Ahogy Szinnyei 1930-as, már említett visszaemlékezésében mondta: ezzel megkezdődött a Magyar Nyelvtudományi Társaság igazi élete (Szinnyei 1930: 3). És itt érdemes megállnunk. A Magyar Nyelv 1905-ös, első kötetének címlapján ez áll: *Magyar Nyelv* (aztán, a következő sorban:) *Közérdekű havi folyóirat a művelt közönség számára*. Továbbá: *A Magyar Nyelvtudományi Társaság megbízásából szerkeszti Szily Kálmán elnök*. Ott szerepel még Zolnai Gyula titkár és Gombocz Zoltán jegyző neve. Megjegyzem azt is, hogy az első teljes lap közepén a Társaság köszönetet mond Semsey Andornak, így: „Semsey Andornak hálája jeléül a Magyar Nyelvtudományi Társaság”.

Ez a kötet számba veszi a Társaság teljes addigi tagságát ábécérendben, a foglalkozás és a lakóhely feltüntetésével. Hasznosnak látszik mindezt több szempontból is megvizsgálni. Először felsorolom a számbeli adatokat, majd a lakóhely, illetve a foglalkozás szerinti megoszlást.

Külföldi tiszteleti tag:	3
Alapító tag:	20
Rendes tag és előfizető:	696
Összesen:	719

A 719 tag megoszlása lakóhely szerint:

Külföldiek:	26
Budapesti:	314
Vidéki:	379

A 696 rendes tag és előfizető foglalkozás szerinti megoszlása (a nagyságrendet követve) a következő:

Iskola (gimnázium, kereskedelmi iskola, tanítóképző stb.):	150
Középiskolai tanár:	120
Egyetemi tanár:	39
Tanárjelölt:	24
Ügyvéd:	21
Igazgató:	19
Tanító:	11
Orvos:	10
Földbirtokos:	10
Bíró, ügyész:	9
Hivatalnok:	9
Kereskedő (jobbára könyvkereskedők):	9
Könyvtár:	8
Levéltáros:	6
Újságíró:	6
Gyáros:	5
Mérnök:	5
Miniszteri tanácsos:	4
Múzeumőr:	4
Szolgabíró:	3
Szerkesztő:	3
Gyorsíró:	3
Építész:	2
Önképzőkör:	2
Könyvtáros:	2
Államtitkár:	2
Író:	2
Képviselő:	2
Közjegyző:	2
Banktisztviselő:	2

Ezekon kívül egy-egy gyógyszerész, iparos, vegyész, postatiszt, gazdatiszt, vívómester, joghallgató és tanuló volt. Azt is meg kell jegyezni, hogy 152-en nem jelölték meg a foglalkozásukat.

Ezek a számok – mind összességükben, mind egyes esetekben – magukért beszélnek. A Társaság taglétszámának a hallatlanul gyors növekedése elsősorban minden bizonnyal a Szily Kálmán sokrétű és határozott toborzásának, ötleteinek volt köszönhető. Ehhez természetesen az elnöknek megvolt a gyakorlata is. Hiszen

már előbb megalapozta és fellendítette a Természettudományi Társulatot, amelybe beletartozott a folyóirat-indítás is. Horváth János Szily-émlékkönyvbeli tanulmányában jellemzően így utal erre: „1867 végén a Természettudományi Társulat tagjainak száma mindössze 577, a Közlöny első éve után már 1658, majd évről évre emelkedvén, 1898-ban, mikor Szily Kálmán a Társulat vezetésétől visszalépett, már meghaladja a 8000-et. [...] Szily Kálmán műve nemcsak szaktudománybeli, hanem elsősorban magyar műveltségtörténeti klasszikus érdemű cselekedet” (Horváth 1918: 3). Az meg különösen érdekes, ahogyan Szily a historikusokat – amint írja – megnyerte a Társaság ügyének (Szily 1908: 188–90).

Egyébként a felsoroltakban az a csodálatra méltó, hogy a különböző iskolák, a tanárok, a más-más szakterületet művelő egyetemi tanárok, de az orvosok, ügyvédek, sőt a gyárosok, földbirtokosok milyen viszonylag nagy számban jelentkeztek szinte azonnal társasági tagnak, és egyúttal olvasták a kapott Magyar Nyelv-számokat. Hát még ha mindehhez hozzávesszük, hogy a névsorban ott találjuk – a korábban említettekén kívül – Bartoniek Gézát (a legendás B.G. urat, az Eötvös Collegium igazgatóját), Cholnoki Viktort, Eötvös Lorándot, Gárdonyi Gézát, Rákosi Jenőt, Fraknoi Vilmost, a Széchenyi család számos tagját – és még sorolhatnám tovább. Mindez továbbá azt is bizonyítja, hogy szinte országos igény volt a társaságra és folyóiratára.

4. A meginduló társasági folyóirat címlapján – mint már utaltam rá – mindjárt a „Magyar Nyelv” megjelölés alatt ez áll: „Közérdekű havi folyóirat a művelt közönség számára”. Kérdés, pontosan mire gondolt az első szerkesztő, Szily Kálmán, illetve hogy milyen mértékben érvényesült ez a jelleg a későbbi szerkesztés során.

A Magyar Nyelv mindjárt indulásakor röviden körülírja, mit is jelent ez a kifejezés: „Meg akarjuk a művelt közönséggel ismertetni a magyar nyelvtudomány fontosabb eredményeit [...]; lehetőleg magyar példákon be akarjuk vezetni a nyelvészeti kutatások megbízható módszereibe; le akarjuk szoktatni a nálunk még oly gyakori délibábos nyelvészkedésről, s rá akarjuk szoktatni a nyelvtények helyes felfogására [...]. Állandó figyelemmel fogjuk kísérni irodalmi nyelvünk s tudományos műnyelvünk újabb fejlődését s a hol lehet, elő is fogjuk mozdítani, de a hol kell, küzdeni is fogunk ellene” (1905: 1–2). Szily később ki is fejtette, hogy szerinte mit jelent a közérdekűség: „Közérdekű tudományos folyóiraton nem azt értem, hogy az ilyen folyóiratnak minden cikkre minden olvasó igényét kielégítse, hanem azt, hogy minden számában legyenek olyan cikkek is, a melyek alkalmassak a művelt közönség érdeklődésének fölkeltesére” (Szily 1911: 236). Ezért kiált fel már az 1903. december 19-én tartott alakuló ülésen: „Keltsük föl a közönségben az érdeklődést a magyar nyelvtudomány eredményei iránt, tárjuk föl előtte az eredményeket népszerű nyelven s vonjuk bele az ő romlatlan nyelvérzékét, finom megfigyelő képességét a nyelvművelés munkájába!” (Szily 1905: 46).

Kérdés, megvalósult-e a szerkesztés során a jelzett közérdekűség. Az 1908-as közgyűlés elnöki megnyitójában maga Szily Kálmán örömmel jelenti be, hogy a Társaság tagjainak a felét teszik ki, akik teljesen távol állnak a magyar nyelvtudománytól, nem is tanúsítottak semmi érdeklődést iránta. De azt is megjegyezte,

hogy „aggodalmat kelthetnek a nehézségek, melyekkel a tagok kétfélesége miatt a Társaság folyóiratának szerkesztése jár” (Szily 1908: 190). Két dologból azonban nem enged. Megkövetelte: a szakszerű cikkek is úgy legyenek megírva, hogy a külső forma vagy pedig az előadás módja már eleve el ne riassa a beavatatlan olvasót, továbbá minden füzet tartalmának legalább a fele olyan természetű legyen, hogy a nem szakember is jól megérthesse és élvezhesse (Szily 1908: 188–90).

Szinnyei már többször említett 1930-as elnöki megnyitójában úgy látta, hogy a magyar nyelv eleget tett a közérdekűség kívánalmainak: „*Közérdekű folyóirat*-nak nevezte magát a *Magyar Nyelv* kezdettől fogva, s a nemes önzetlenséggel, nehéz viszonyok közt is lelkesen és szívós kitartással dolgozó szerkesztők – Szily Kálmán, Zolnai Gyula, Gombocz Zoltán, Pápay József, Melich János és Pais Dezső – gondosan ügyeltek arra, hogy a laikus olvasóközönség minden füzetben találjon elég olyan olvasnivalót, ami érdekelheti s amit megérthet” (Szinnyei 1930: 3–4).

Gombocz Zoltán 1907-es titkári jelentésében csupán azt jegyezte meg, hogy a *Magyar Nyelv* „kettős feladatának igyekezett megfelelni” (Gombocz 1908: 190). Bárczi Géza viszont a közérdekűség teljesítésével kapcsolatos kételyeinek erősebben adott hangot 1965-ös visszaemlékezésében: „A tudománynépszerűsítés terén társaságunk csak féleredményeket ért el. Bár folyóirata kezdettől fogva címlapján viselte a *közérdekű folyóirat* megjelölést, és valóban igyekezett minden számában népszerűsítő jellegű cikkeket közölni (Régi dolgok új kiadásban; Különlélek; Rovás; Levélszekrény stb.), és minden tanulmánya világos előadásmódjával közérthetőségre törekedett, próbált valami közönségszolgálat-félét is kialakítani, felolvasásai sorába közérdeklődésre számot tartható témájúakat beiktatni, – működésében kétségtelenül fokozatosan a tudományos jelleg kezdett felülkerekedni” (Bárczi 1965: 7–8).

Talán Horváth János vonta meg legtalálébban – ugyan az irodalomtudományra vonatkoztatva, de a nyelvtudományra is érvényesen – a közérdekűség érvényesülésének a mérlegét 1912-es irodalomtörténeti társasági titkári jelentésében: „a tudományos munkásságnak ez a neme [tudniillik a professzionális tudományos kutatás] mennél határozottabb és mennél szakszerűbb, annál messzebbre távolodik a közérdekűségtől [...], de annál sürgősebben kell gondoskodni arról, hogy lényeges eredményeik, kellő megvilágítással s élvezhető formában eljussanak azokhoz, akik érdeklődnek irántuk, mint az egyetemes műveltségnek fontos elemei iránt [...] Nem *népszerűsítés* ez, nem devalválása ez a tudománynak. Ellenkezőleg! Csak szükségszerű fejleménye, betetőzése magának a szaktudománynak is [...] A közműveltség szempontjából pedig a tudomány teljesebb értéke ott kezdődik, mikor eredményei, gondolattá érlelten, minden művelt embernek, vagy gyakorlatilag érvényesülve, az egész társadalomnak közös osztályrészévé válhatnak” (Horváth 1912: 204–5, idézi Kiss Jenő 2012: 6).

5. Mielőtt végigkísérnénk a Magyar Nyelvtudományi Társaság történetét megalakulásától és folyóiratának a megindulásától, mintegy összefoglalásként is szólnunk kell arról, hogy mi valójában a „társaság”, a mi Társaságunk, és mik a jellemvonásai.

Csaknem hivatalosnak mondható módon Kiss Jenő így határozza meg: „A Magyar Nyelvtudományi Társaság önkéntes alapon szerveződő, közérdekű,

nonprofit szakmai társulás, amelynek tagjait a nyelvtudomány művelése mint közös hivatás, illetőleg a nyelvi kérdések iránti közös érdeklődés köti össze” (Kiss 2005: 9).

Egy kissé oldottabban, már-már szubjektív módon Társaságunkról többen mint családról, nagycsaládról beszéltek és beszélnek. Bárcki Géza például 1957-ben, a Laziczius Gyulát búcsúztató gyászbeszédében ezt mondta: „Mí, a magyar nyelvtudomány munkásai egyetlen, összetartozó nagy család tagjainak érezzük magunkat, melynek kebelében itt-ott tudományos vélemények összeütközhetnek, sőt olykor az utak és a szándékok is elágazhatnak, de a közös cél, a közös erőfeszítés oly szilárd egységbe fog össze mindnyájunkat, amelyből senki sem szakíthatja ki magát” (Bárcki 1957: 534; l. még Benkő 1980: 7).

Mint már utaltam rá, a Társaság kettős célt tűzött ki maga elé, röviden: a magyar nyelv sokrétű kutatását és a közérdeklődés felkeltését nyelvünk iránt. Ezek teljesítésére a Társaság természetesen kialakította a megfelelő szervezeti és működési formákat (ezeket l. később). Egyébként a Társaság munkáját mindig az alkalmazkodóképesség és a nyitottság jellemezte. És hogy milyen tekintélye volt története során, azt pregnánsan bizonyítja, hogy a mindenkori legnagyobb nyelvészek nemcsak tagjai voltak, hanem rendszerint vezetői is. Így lett a Magyar Nyelvtudományi Társaság – mint részleteiben is meg fogjuk látni – a magyar művelődés fontos tényezője.

SZAKIRODALOM

- Bárcki Géza 1957. Laziczius Gyula. Gyászbeszéd a ravatalánál 1957. aug. 8-án. *Magyar Nyelv* 53: 534–5.
- Bárcki Géza 1965. A Magyar Nyelvtudományi Társaság hatvan éve. *Magyar Nyelv* 61: 4–12.
- Benkő Loránd 1980. Múlt, jelen és jövő Társaságunk életében. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 157. sz., 3–8.
- Gombocz Zoltán 1908. Titkári jelentés 1907-ről. *Magyar Nyelv* 4: 190–1.
- Horváth János 1912. Titkári jelentés. *Irodalomtörténet*, 204–5.
- Horváth János 1918. 1918 június 29. (A Közlönytől a Magyar Nyelvig). In: *Emlék Szily Kálmánnak, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnökének nyolczvanadik születésnapja alkalmából*. Írták: A Magyar Nyelv dolgozótársai. Budapest.
- Kiss Jenő 2005. Százéves a Magyar Nyelvtudományi Társaság. *Magyar Nyelv* 101: 7–14.
- Kiss Jenő 2012. Két tudományos társaság – egy cél? *Irodalomismeret* 1: 4–11.
- Szily Kálmán 1905. Elnöki megnyitó. *Magyar Nyelv* 1: 45–6.
- Szily Kálmán 1908. Elnöki megnyitó. *Magyar Nyelv* 4: 188–90.
- Szily Kálmán 1911. Elnöki megnyitó. *Magyar Nyelv* 7: 235–6.
- Szinnyei József 1930. Elnöki megnyitó. *Magyar Nyelv* 26: 1–4.

Szathmári István

professor emeritus

ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék

SUMMARY

Szathmári, István

**The beginnings of the history of the Society of Hungarian Linguistics in 1905
Who constituted the membership of the Society in the first year of its existence?**

The author presents a sample of his forthcoming monograph describing the one-hundred-year history of the Society of Hungarian Linguistics. At the beginning of the sample presented here, Kálmán Szily, the president of the Society, emphasises in a writing entitled 'To our readers' in the second volume of *Magyar Nyelv* (1906) that, in the first year after the Society had been established, the number of members and subscribers to the journal considerably increased. The list of members included not only linguists but also literary scholars, historians, and ethnographers. Three linguists living outside Hungary had been elected as honorary members. Recitals and board meetings were held. The author then presents the distribution of the 719 members by place of residence and occupation. All these particulars witness the active contemporary interest taken in the Society of Hungarian Linguistics and its journal *Magyar Nyelv*. The author also discusses what was meant by the specification 'Monthly paper of public interest' displayed on the front cover and the extent to which this specification was substantiated by the practice of the journal.

Keywords: society, the Society of Hungarian Linguistics, *Magyar Nyelv* (journal), linguistics, early twentieth century